

Hüseyindede Kabartmalı Vazosunda Betimlenen Dans Eden Bir Hititli

Tayfun Yıldırım

ÖZET

Hitit Kültüründe müzik, şarkı ve dansın önemli bir yeri bulunmaktadır. Yazılı belgelere göre, çeşitli tanrılar için kutlanan kült törenlerinde, farklı çalgılar çalınıyor, şarkı ve ilahiler söyleniyor, gösteriler yapılıyor ve zaman zaman da dans ediliyordu. Hitit çivi yazılı belgelerinde, dansla ilgili zengin bir terminoloji bulunmakla birlikte, arkeolojik belgelerde dansla ilgili sahneler azdır. Eski Hitit kabartmalı vazoları, Hitit dansları konusunda az da olsa görsel bilgi vermektedir. Hüseyindede Tepesinde bulunan kabartmalı vazolardaki yeni sahneler, çeşitli tarzlarda uygulanan Hitit dansları konusundaki bilgilerimizi arttırmıştır. İkinci kabartmalı vazoda betimlenen "oyनayan bir kadın" figürüne, Hitit Sanatında ilk kez rastlanmaktadır. Kadın dansçı, saz çalan bir erkek müzisyen ve çalpara çalan bir kadın müzisyen arasında oynarken betimlenmiştir. Dansçı, müzik eşliğinde, ellerini yukarı kaldırmış, olasılıkla parmaklarını şıkırdatarak oynamaktadır. Profesyonel bir dansçıyı temsil eden kadın, günümüz Anadolu folklorunun ne kadar uzun bir geçmişte olduğunu belgeleyen önemli bir tasvirdir.

ABSTRACT

Music, songs and dances have an important place in Hittite Culture. According to what the written documentations say, during the religious ceremonies for various gods, different instruments were played, songs and anthems were sung, shows were made and sometimes dances were performed. in the cuneiform texts, although there is a rich terminology about dances, there is a limited number of scenes in the archeological documentations. Early Hittite relief vases provide us with very little visual information about Hittite dances. The new settings on the relief vase that was unearthed at Hüseyindede Tepesi, have increased our knowledge of what we knew about Hittite dances presented in various styles. A figure of a dancing woman that was depicted on the second vase was seen for the first time in Hittite art. The dancing woman was depicted between a lute playing male musician and a cymbal playing female musician. Together with the music, the woman was dancing by holding her arms up, possibly by clicking her fingers. The woman who represented a professional dancer is an important description which proves how much old history the Anatolian Folklore has.

* Doç. Dr. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı.

Hitit dünyasında müzik, şarkı ve dansın önemli bir yeri bulunmaktadır¹. Başkent Hattuşa arşivlerinde ele geçen yazılı belgeler, Anadolu'nun bu dönemine ait müzik ve dans uygulamaları ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu belgeler, çoğunlukla dini nitelikte olup, bayram, ölü, kurban ve sunuyla ilgili törenlerle sınırlı kalmaktadır. Müzik ve dansın, Hitit halkının sosyal yaşamı içerisindeki yeri konusunda çok fazla bilgi sahibi değiliz. Bununla birlikte, dini törenlerdeki bu tür uygulamaların, halkın günlük eğlencelerine ışık tuttuğunu da kabul etmek gerekir. Yazılı belgelere göre farklı tanrılar için kutlanan kült törenlerinde değişik çalgılar çalınıyor, şarkı ve ilahiler söyleniyor, gösteriler yapılıyor ve zaman zaman da dans ediliyordu . Dinsel bayram törenlerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan danslar, bazen tek ya da gruplar halinde profesyonel dansçılar veya zaman zaman, kültte farklı görevleri olan kişiler tarafından uygulanıyordu." Yazılı belgelere göre farklı dans türleri ve özel dans hareketlerini gösteren terimler bulunmaktadır. Aynı belgeler, çeşitli kentlerden gelen müzisyen grupların yanı sıra profesyonel dansçıların da, çeşitli törenlerde yer aldığını göstermektedir⁴.

Hitit yazılı belgelerinde, dans ve dans eden şahıslarla ilgili veriler bulunmakla birlikte, bu dönemin arkeolojik belgeleri, aynı zenginliği göstermiyor. Eski Hitit Tasvir Sanatında özel bir yeri olan kabartmalı vazolar, az da olsa, konuyla ilgili görsel veriler sunmaktadır. Kabartmalı vazolarda görülen dans sahnelerinin bugüne kadar bilinen örneklerini, İnandıktepe vazosu ve Boğazköy'de ele geçen sayılı vazo parçası oluşturmaktaydı. 1997 yılında, Çorum İli, Sungurlu İlçesi'ne bağlı Yöruklu / Hüseyindede Tepesinde keşfedilen kabartmalı vazolar⁵, müzik eşliğinde oynayan veya danseden erkek ya da kadınlarla ilgili yeni tasvirler sunmaktadır. Bu tasvirlerden bazıları, Hüseyindede kabartmalı vazolarından, tek frizli olanında temsil edilmiştir. Burada, Hitit tasvir sanatında ilk defa belgelenen boğa dansı ve gösterilerinin yanında, folklorik dans hareketleri sunan kadın dansçılar da betimlenmiştir⁶.

¹Bu konudaki yeni çalışmalar için bkz. De Martino, S., 1995, s.2661 vd. ; De Martino, S.,1997, s. 483 vd. ; Alp, S.,1999 ; Dinçol, B.,1999, s.4vd. ; Ünal, A., 1999, s.223 vd.

² Dinçol.B., 1999, s.6.

³ De Martino,S., 1995, s.2665 ; Alp,S.,1999, s.52 vd. ; Ünal, A.,1999, s.231 vd.

⁴ Ünal, A., 1999, s.233. A.Ünal, bu kentleri Himmuwa, Lumanhila, Lalupiya, ve Tawiniya olarak sıralamaktadır. Başka bir metinde ise Lahsana ve Hupisna usulü danslardan bahsediliyor. Bknz. De Martino, S., 1995, s.2665. ; S.Alp, yazılı belgelere göre, profesyonel dansçılar yanında her türlü görevlinin, meslek sahiplerinin, halktan kişilerin ve tapmak personelinin de dans ettiklerini, hatta bu danslara kraliçelerinde katıldıklarını belirtmektedir. Bknz.Alp.S.,1999, s.52 vd..

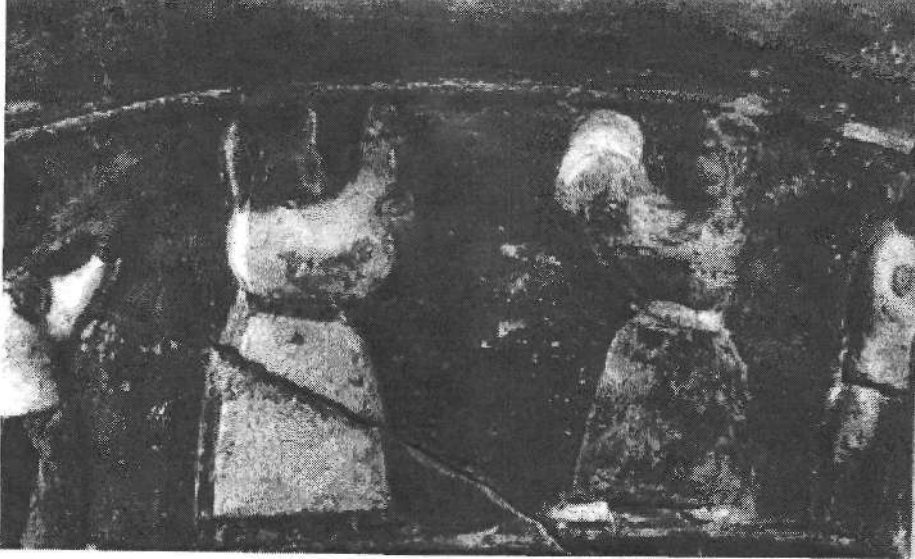
⁵ Yıldırım.T.- Sipahi,T.,1999, s.435 vd.

⁶ Sipahi,T.2000, s.61 vd., fig.4.

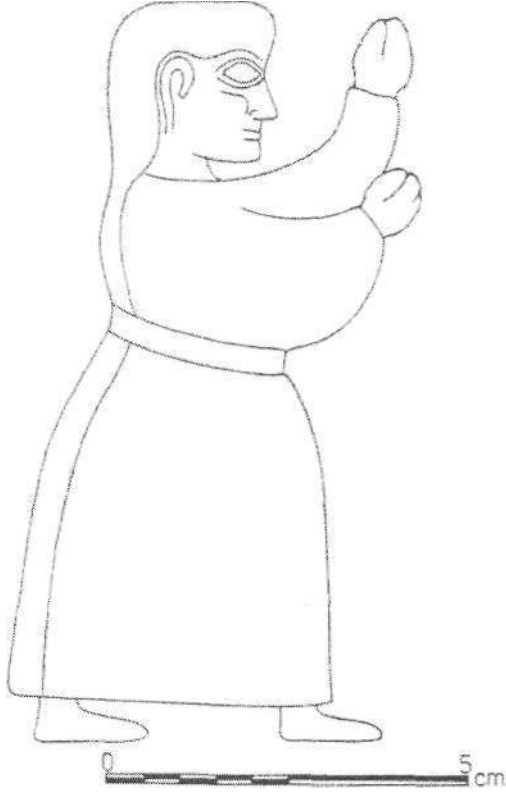
Hüseyinde dansçılarının diğer bir örneğini ise, ikinci ve daha büyük boylu vazonun, en üst frizinde görmekteyiz. İkinci kabartmalı vazo⁷, ağız kenarındaki dikdörtgen teknesi, boğa başları ve gövde üzerinde dört kabartma tasvir alanıyla, Bitik-İnandıktepe grubuna giren ve tamamlanabilen ikinci büyük boy örneği oluşturmaktadır.

Kabartmalı vazonun dördüncü frizinde, iki müzisyenin arasında gösterilen figür, yatay kabartma şeritler içindeki alayda yer almıştır (Res.1, şek.1). Bir kadını temsil ettiği anlaşılan figür, sağa doğru hareket etmektedir. Figür, baş kısmı dışında, sağlam olarak korunmuştur. Kadının baş şekli, kırılmış kabartma parçanın vazo üzerinde bıraktığı iz ve diğer dansçı kadın başlarına göre tamamlanmıştır. Profilden betimlenen figürün siyah renkli uzun saçları, ense üstünden kemere, oradan eteğe kadar inen bir şerit şeklinde gösterilmiştir. Boyundan topuklara kadar inen kemerli uzun elbise⁸ krem renkte, elbisenin kemeri ve kadının ayakları ise, siyah renkte astarlıdır.

Uzun elbiseli kadının en belirgin özelliği, müzik eşliğinde ellerini yukarı kaldırmış, oynarken betimlenmiş olmasıdır. Kadın dansçı, parmak detayları tam olarak işlenmemiş olmasına karşın, parmaklarını şıkırdatarak oynuyor olmalı. Dansçı kadın, saz çalan bir erkek müzisyen ve yüzü kendisine dönük zil/çalpara çalan bir kadın müzisyenin arasında, müziğin ritmine coşkulu bir şekilde ayak uydururken gösterilmiştir.

⁷ Çorum Arkeoloji Müzesinde bulunan vazonun restorasyon çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmış olup, yayına hazırlanmaktadır.

Dans eden kadın veya erkekler, Eski Hitit kabartmalı vazolarındaki alaylar içinde, çeşitli biçimlerde tasvir edilmişlerdir. Bunlardan akrobatik dansçılar, İnandıktepe⁹, Boğazköy¹⁰ ve son olarak Hüseyinde Tepesindeki küçük vazo üzerindeki örneklerle¹¹ tanınmaktadır. Hüseyinde'deki küçük vazo üzerinde betimlenen zil/çalpara çalan iki diz çökmüş erkek¹², hem bir müzik aleti çalmakta hem de dans etmektedir. Bu figürler, akrobat / dansçıların yanında, müzisyenlerinde çeşitli hareketlerle danslara eşlik

⁸ Bu tip elbiseler, İnandıktepe vazosundaki kadın müzisyen üzerinde de görülüyor. Bknz. Özgüç, T. 1988, s. 18, b2 tipi elbise, fig. 64/54, 61.

⁹ Özgüç, T. 1988, res. 64 151, 58 Akrobat / dansçılar ; Sedat Alp, İnandıktepe vazosunun 4. friz, 59 no'lu kadını, 3. frizdeki mabet üzerindeki 41 no'lu kadını ve 1. frizdeki 13 ve 14 no'lu figürleri danseden veya oyun oynayan figürler olarak yorumlamaktadır. Bknz. Alp, S., 1999, s. 19, 20, 23.

¹⁰ Boehmer, R.M., 1983, s. 29, lev. IX / 26-29.

¹¹ Sipahi, T., 2000, fig. 4 / no. 9, 10, 11.

¹² A.g.e., fig. 4 / no: 6, 7.

ettiklerini göstermektedir. Aynı vazoda betimlenen süslü elbiseler giymiş, ele ele halay çeken, oynayan ve şarkı söyleyen iki kadın dansçı , Hitit folklorik dansının en güzel örneklerini temsil etmektedir. Hüseyinde Tepesinde bulunan ikinci kabartmalı vazodaki "oynayan kadın" ise, şimdiye kadar bilinen folklorik dans türlerine bir yenisini katmaktadır. Ellerin yukarı kaldırıldığı ve parmakların şıkırdatıldığı bir dans türü, yazılı belgelerden tanınmakla¹⁴ birlikte, bu dönemin tasvir sanatında ilk defa görülmektedir.

Anadolu tasvir sanatında, kollarını yukarı kaldırarak danseden veya oynayan figürlerin, eski bir geçmişi bulunmaktadır. Şanlıurfa yöresinde, Akeramik Neolitik evreye tarihlenen Nevali Çori'de ele geçen kireçtaşından kabartmalı bir çanak parçasında, kollarını yukarı kaldırmış iki insan figürü betimlenmiştir¹⁵. H.Hauptmann, figürlerin pozisyonunun bir dans sahnesi ile bağlantılı olduğunu düşünmektedir. Neolitik Çağın önemli yerleşimlerinden biri olan Çatal Höyük'te bulunan duvar resimleri, erken dinsel uygulamalarda, dansın önemli bir eleman olduğunu göstermektedir¹⁶. Bir geyik veya boğa etrafında, kollarını yukarı kaldırmış, koşan figürler, avcılıkla ilgili bir tür gösteri / dans gerçekleştirilmektedir¹⁷. S. De Martino, daha sonraki dönemde, Hititlerde de belgelenen "avcılık dansı"nın kökenini, Çatal Höyük duvar resimlerine bağlamaktadır¹⁸. Neolitik Çağ Sanatı'nın diğer dansçı betimlerini, Köşk Höyük kabartmalı vazolarından tanımaktayız. Çeşitli kabartma figürler arasında, halay çeker biçimde ya da elleri belinde dans eder tarzda gösterilmiş kadın figürleri bulunmaktadır¹⁹.

Malatya / Köşkerbaba Kazısında açığa çıkarılan Erken Tunç Çağı'na ait boya bezemeli pişmiş toprak çömlek üzerindeki figür²⁰, Anadolu'da, M.Ö.III.Bin dans tasvirlerinin ender örneklerindedir. Figür, kollarını yukarı kaldırmış pozisyonda, oynayan bir kadını temsil etmektedir.

M.Ö.II. Bin Sanatında kabartmalı vazolar dışında, bazı tasvirli sanat eserleri üzerinde de, dans eden figürlere rastlanmaktadır. Boğazköy'de ele geçen ve Eski Hitit Dönemine tarihlenen bir mühür baskısında , saz çalan

¹³ A.g.e., fig 4 / no. 1,2.

¹⁴ A.Ünal, Bir Hitit metninde, *tarpaskana*- kadınının dans ederken parmaklarını şıkırdattığına dair ip uçları bulunduğunu bildirmektedir. Bknz. Ünal, A., 1999, s.233.

¹⁵ Hauptmann,H.,1999, s.76, fig.16.

¹⁶ Yakar,J., 1991, s.314, fig.169-170.

¹⁷ Ünal,A.,1999, s.233 ; Alp,S.,1999, s.40,41.

¹⁸ De Martino, S., 1995, s.2667.

¹⁹ Silistreli, U., 1989, s.363, Lev. 111/1,2, 3. Ayrıca, bu figürlerin fotoğraflarını gösteren ve bilgi veren Prof.Dr.Aliye Öztan'a teşekkür ederim.

²⁰ Bilgi, Ö.,2000, s.138, fig.10.

²¹ Boehmer, R.M. - Güterbock, R.M., 1987 s.104, no.301, Taf.XXXVII / 301 ; S.Alp," Hititlerde şarkı, müzik ve dans " adlı çalışmasında, Eski Hitit Dönemine ait Aydın

bir müzisyene eşlik eden ve dans eder tarzda hareket eden bir tanrı motifi işlenmiştir. Dans eden tanrı betimlerine, Hitit İmparatorluk Çağı tasvirli sanat eserlerinde de rastlanmaktadır. Boğazköy / Yukarı Şehir'de, VII no'lu mabette ele geçen fildişi figür, "danseden savaşçı bir tanrı"yı²² göstermektedir. Tanrının iki yana açılmış kollarının eksik olması, ellerin pozisyonunu belirsiz kılmaktadır.

Geç Hitit Dönemine tarihlenen Kargamış ve Karatepe kabartmalarında görülen bazı sahneler²³, Anadolu'da eski bir geleneği oluşturan, müzik eşliğindeki dans veya oyunların M.Ö.I.Bin Sanatında da temsil edildiğini gösteren örneklerdir.

Hüseyinde kabartmalı vazolarında tasvir edilen dansçılar, İnanlıktepe ve Boğazköy vazolarından sonra, Hitit yazılı belgelerinin dans konusunda verdiği bilgileri tamamlayan önemli arkeolojik belgelerdir. Bu vazolar, müzisyenlerin yanında, profesyonel dansçıların da kült törenlerinin ayrılmaz öğeleri olduğunu göstermektedir. Hüseyinde'de ele geçen ikinci vazo'da temsil edilen, kollarını yukarı kaldırmış, parmaklarını şıkırdatarak oynayan kadın, Hitit folklorik danslarının yeni bir temsilcisini oluşturmaktadır. Bir kült töreninde, saz ve çalpara çalan müzisyenlerin ritmine eşlik ederek oynayan kadın, günümüz Anadolu folklorunun ne kadar uzun bir geçmişi olduğunu belgeleyen önemli bir tasviridir.

KAYNAKÇA

- Alp,S. ,1999 : *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu 'da Üzüm ve Şarap*. Ankara.
- Bilgi, Ö., 2000 : "*Köşkerbaba Kazıları*", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. Edit. O.Belli, Ankara, s.133-139.
- Boehmer,R.M.,1983 : *Die Reliefkeramik von Boğazköy, Grabungskampagnen 1906-1912. 1931-1939. 1952-1978*. Boğazköy-Hattuşa XIII. Berlin.
- Boehmer,R.M. / Güterbock,H.G.,1987 : *Glypük aus dem Stadtgebiet von Boğazköy, Grabungskampagnen 1931-1939, 1952-1978*. Boğazköy-Hattuşa XIV. Berlin.

mühründe, sular içinde yüzer tarzda betimlenmiş şahsı "ellerini kaldırmış dans eden kişi" olarak, yine aynı döneme verilen Tyskiewicz mühründe oturan tanrının arkasındaki şahsı ise, "ölü yakma ritüeline dansla eşlik eden ve üzerinden sular akan bir figür" şeklinde yorumlamaktadır. Bknz. Alp, S. 1999, s.44, 49.

²² Neve,P., 1992, s.29, 33, Abb.82.

²³ Alp, S. ,1999, s. 33 Kargamış; s.36 Karatepe, alt sıra.

- De Martino,S.,1995 : "Music, Dance and Processions in Hittite Anatolia",
Civilizations of the Ancient Near East IV. Edit by
J.M.Sasson. New York. s.2661-2670.
- De Martino, S., 1997 : " Musik A III, Bei den Hethitern", *Reallexikon der
Assyriologie*, Band VIII, 7./8. Lieferung, Musik-
Mythologie, Berlin, s.483-488.
- Dinçol, B., 1999 : *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*. İstanbul.
- Hauptmann, H.,1999 : "The Urfa Region", *Neolithic in Turkey*, Edit by.
M.Özdoğan, N.Başgelen, İstanbul. Text and Plates,
p.65- 82.
- Neve, P., 1992 : "Hattuşa- Stadt der Götter und Tempel", *Antike Welt*.
Sonderheft 1992.
- Özgüç,T.,1988 : *İnandıktepe. Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült
Merkezi*. Ankara.
- Silistreli, U.,1989 : "Köşk Höyük'te Bulunan Kabartma İnsan ve Hayvan
Figürleriyle Bezeli Vazolar", *Belleten L / Sayı :206*,
s.361-374.
- Sipahi,T.,2000 : "Ein althethitische Reliefvase aus Hüseyindede Tepesi",
İstanbul Mitteilungen L, 61-81 ff.
- Ünal,A., 1999 : *Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul.
- Yakar,J., 1991 : *Prehistoric Anatolia. The Neolithic Transformation and the
Early Chalcolithic Period*. Jerusalem.
- Yıldırım,T./
Sipahi,T.1999 : "1997 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırmaları",
XVI.Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt, (25-29 Mayıs
1998-Tarsus), Ankara, s.433-437.